

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: _____ заочна _____
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Світовий досвід бюджетного планування та можливості його
впровадження в Україні»

(назва теми)

здобувача

Мироненка Антона Андрійовича

(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доцент, Завистовська Г.І.

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з
атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., проф. Опарін

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ	
1.1. Сутність та поняття бюджетного планування.....	6
1.2. Нормативно-правове регулювання бюджетного планування в світовій практиці.....	12
РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ	
2.1. Показники та індикатори визначення бюджетного планування.....	20
2.2. Аналіз організації бюджетного планування у зарубіжних країнах.....	23
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ДОСВІДУ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	
3.1. Проблеми та недоліки застосування бюджетного планування в Україні.....	33
3.2. Зарубіжний досвід бюджетного планування України та можливості його застосування до вітчизняної практики.....	36
3.3. Стратегічні орієнтири бюджетного планування України.....	44
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність теми. Вступ України до Європейського Союзу потребує радикальних змін у системі управління державними фінансами, реформування бюджетної системи, вдосконалення законодавства та розробки відповідної бюджетної стратегії. Бюджетне планування є основою розробки бюджетної стратегії, яка базується на фінансовій оцінці бюджету, за допомогою якої фінансово забезпечуються показники соціально-економічного розвитку.

Нині уряд приділяє особливу увагу питанням бюджетного планування. У своїй діяльності впроваджує систему середньострокового планування, яка дозволяє встановлювати бюджетні цілі та завдання на кілька років наперед. Це сприяє формуванню ефективної середньострокової податкової бюджетної стратегії, вдосконаленню управління бюджетом, підвищенню відповідальності за використання державних коштів.

Актуальність та практична значимість теми пояснюється тим, що залишаються актуальними питання майбутнього та особливості впровадження в бюджетну практику України нових методів бюджетного планування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних і практичних питань розвитку й удосконалення бюджетного планування здійснили українські науковці, серед яких насамперед варто згадати таких, як Т.С. Бабич, В.Г. Баранова, В.М. Білопольська, Т.В. Бугай, А.Є. Буряченко, В.Г. Дем'янишин, О.І. Демянчук, Т.В. Жибер, І.В. Запатріна, В.В. Зимовець, В.В. Зубенко, О.П. Кириленко, М.І. Крупка, М.І. Кульчицький, С.О. Левицька, І.О. Луніна, Г.Б. Маркович, О.О. Молдован, Ю.В. Остріщенко, К.В. Павлюк, Ю.В. Пасічник, О.М. Петрук, І.Ю. Потеряйло, В.М. Федосов, І.Я. Чугунов, О.В. Шишко, І.Ф. Щербина, С.С. Юрій.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є вивчення особливостей бюджетного планування та прогнозування у провідних країнах світу, їх узагальнення, а також виявлення спільних рис і можливостей для адаптації та застосування цих розробок у бюджетному процесі України.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні *завдання*:

- розглянути сутність та поняття бюджетного планування;
- визначити нормативно-правове регулювання бюджетного планування в світовій практиці;
- навести показники та індикатори визначення бюджетного планування;
- провести аналіз організації бюджетного планування у зарубіжних країнах;
- охарактеризувати проблеми та недоліки застосування бюджетного планування в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід бюджетного планування України та можливості його застосування до вітчизняної практики;
- запропонувати стратегічні орієнтири бюджетного планування України.

Об'єктом роботи є світовий досвід бюджетного планування.

Предметом роботи є відносини, які стосуються бюджетного планування та його використання в світовій практиці та можливості його впровадження в Україні.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної бакалаврської роботи був використаний діалектний метод, метод спостереження, аналіз динаміки та структури, методи порівняння та узагальнення.

Теоретична, методична та практична значимість отриманих результатів обумовлена можливостями впровадження світового досвіду бюджетного планування в Україні та у розробці шляхів оптимізації світового досвіду бюджетного планування та рекомендацій щодо його впровадження в Україні.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові статті, підручники за темою роботи, Інтернет – джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

1.1. Сутність та поняття бюджетного планування

В сучасних умовах відбудови економіки України бюджетне планування, насамперед, його стратегічна складова, набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю встановлення та визначення ефективних шляхів досягнення довгострокових і узгоджених цілей у майбутньому. Створення комплексної системи бюджетного планування, що включає стратегічний, тактичний та оперативний рівні, означає створення механізму інтегрованого державного управління, тобто. Це є необхідною умовою для ефективного здійснення органами державної влади не тільки планових функцій, а й організаційно-державного управління. мотивація і контроль. Це, у свою чергу, сприяє нормалізації соціально-економічних показників та переходу до сталого економічного розвитку нашої країни в довгостроковій перспективі.

Бюджетне планування включає такі етапи бюджетного процесу, як створення проектів бюджетів, їх розгляд і затвердження. У сучасній науковій літературі бюджетне планування розглядається під різними кутами зору, що інколи призводить до дискусії щодо визначення цього поняття, його ознак та сфери застосування. Цей термін часто тлумачать так:

- науково обґрунтований процес визначення дохідних джерел бюджету;
- комплекс організаційно-технічних, методичних і методичних заходів щодо визначення доходів;
- процес створення показників бюджетної змістовності;
- централізований розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту.

Для кращого розуміння сутності поняття «бюджетне планування» доцільно проаналізувати підхід провідних українських науковців до його трактування. Василик О.Д., Павлюк К.В. такі вчені. Вони стверджують, що бюджетне планування – це науково обґрунтований процес визначення джерел і напрямів використання бюджетних ресурсів в економіці держави з метою забезпечення сталого економічного і соціального розвитку [3].

Юрій С.І., Стоян В.І., Мац М.Ю. бюджетне планування - централізований розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту і національного доходу за всіма сферами бюджетної системи та видами фінансових планів на основі державної програми економічного і соціального розвитку держави [12].

Трактування цього поняття Ю.В. Пасічніков дещо не погоджується з думкою попередніх вчених. Це процес формування органами законодавчої та виконавчої влади держави показників наповнення бюджету за певний період на певному рівні [6].

Значна частина науковців, зокрема Г. Коробко та Н. Йолобнюк, розглядають бюджетне планування як науково обґрунтований процес визначення джерел формування бюджетних ресурсів та напрямів їх використання в економіці держави з метою забезпечення стабільної економічної та стабільність. соціальний розвиток [7].

Проте, на думку І. Лютого та Л. Савич, поряд із дослідженням процесу формування бюджетних ресурсів та напрямів використання все ж необхідно приділити серйозну увагу його методології, методології, ефективності та оцінці. використати. бюджетні ресурси. Зокрема, позиція згаданих авторів у цьому випадку збігається з думкою Л. Сафонові про те, що бюджетне планування є комплексом заходів, оскільки сам процес планування включає такі елементи, як дослідження та методологія певних явищ.

Як правило, під бюджетним плануванням розуміють комплекс організаційно-технічних, методичних і методичних заходів щодо визначення доходів і витрат бюджету на всіх стадіях бюджетного процесу [10].

В.М. Федосова, бюджетне планування – це процес розроблення планів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які виконують органи державної влади та органи місцевого самоврядування з метою достовірного та достатнього визначення обсягу та джерел формування бюджету. коштів. . формування доходів бюджету, оптимальний розподіл видатків і створення балансу бюджету на відповідний період [9].

З огляду на систему фінансових планів країни бюджетне планування можна визначити як основну ланку фінансової системи держави, за допомогою якої визначаються обсяг доходів бюджету, його витрати, а також методи залучення та Виплата кредитів визначається. визначається. Крім того, бюджетне планування забезпечує збереження встановлених пропорцій розподілу валового внутрішнього продукту між галузями економіки та територіальними громадами, а також забезпечення необхідного обсягу фінансових ресурсів для пріоритетних напрямів розвитку національної економіки. , єдина і виважена фінансова політика держави.

Запровадження довгострокового бюджетного планування не нове явище у світі. Федеральний уряд США вперше запровадив нормативно-стратегічний напрям бюджетного планування з акцентом на результат, який зобов'язує кожен орган виконавчої влади до 30 вересня розробити стратегічний план свого розвитку з п'ятирічним горизонтом планування. 1997 р., в якому були узгоджені стратегічні цілі та описані засоби, у тому числі фінансові, необхідні для їх досягнення [10].

Крім того, цілі та завдання таких планів мали бути прийнятними для щорічної оцінки якості їх виконання. При плануванні державного бюджету США з 1999 року федеральні органи виконавчої влади зобов'язані надавати плани дій у формі бюджетів, орієнтованих на результат, особливо з 2005 року. У цей період стратегічні плани федеральних агентств США мали програмний характер у зв'язку з необхідністю щорічного подання до Конгресу США звітів про ефективність реалізованих ними програм.

Подібний досвід характерний для країн ЄС, які розробляють довгострокові стратегічні бюджети. Наразі позитивний європейський досвід активно впроваджується у вітчизняну практику формування державного бюджету. В Україні запровадження середньострокового бюджетного планування стало реальністю.

Проект постанови Верховної Ради України від 15.06.2017 № 6591 [11] «Про Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки» передбачає запровадження середньострокового бюджетного планування з метою забезпечення збалансованості бюджету, коштів у середньостроковому державному бюджеті, узгодженості бюджетної політики та прогнозного розподілу бюджетних коштів між головними розпорядниками коштів державного бюджету.

Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки базуються на положеннях програми роботи Кабінету Міністрів України, Коаліційної угоди, середньострокового плану першочергових заходів Уряду на період до 2020 року та сталий розвиток. . . Стратегія «Україна-2020», програми співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Їх положення спрямовані на забезпечення економічного зростання та сталого розвитку суспільства, визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів, проведення структурних реформ в основних галузях економіки та підприємництва, а також збалансовану та послідовну реалізацію. податкова, бюджетна та боргова політика. в тому числі в середньостроковій перспективі.

Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки базуються на таких основних принципах, визначених у середньостроковому плані пріоритетних заходів Уряду на період до 2020 року та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [12] (рис. 1.1):

Рисунок 1.1 – Основні принципи, на яких базуються основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки

Джерело: [12]

Ряд урядових прогнозних документів на довгостроковий, середньостроковий та короткостроковий періоди за результатами бюджетного прогнозування, зокрема прогнози економічного і соціального розвитку України, а також розвитку регіонів, міст Києва та деякі регіональні громади. Бюджетна стратегія посідає центральне місце в системі довгострокових фінансових планів держави.

За результатами узагальнення низки наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених [1; 4-6; 13-15] можна виділити такі важливі характеристики цієї економічної категорії (рис. 1.2):

Характеристика бюджетного планування

- - документ, спрямований на забезпечення фінансової та соціальної стабільності в країні на найближчу та віддалену перспективу;
- - оптимізоване співвідношення цілей і засобів забезпечення реалізації довгострокової бюджетної політики на конкретний період у конкретній країні для вирішення завдань економічного і соціального розвитку на макроекономічному рівні;
- - комплексна система заходів держави, спрямованих на реалізацію визначених в економічній стратегії цілей, завдань і пріоритетів;
- - науково обґрунтована динаміка бюджетних показників у довгостроковій перспективі, що дозволяє забезпечити стабільність бюджетного забезпечення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни;
- - довгостроковий курс бюджетної політики, розрахований на перспективу, включаючи вирішення глобальних завдань;
- - ґрунтується на прогнозуванні тенденцій розвитку бюджетного механізму на глобальному та макрорівні, створенні концепції формування та використання бюджетних ресурсів, встановленні принципів організації бюджетних відносин;
- - перспективний план, який об'єднує основні цілі різних державних інститутів в єдине ціле;
- - базується на використанні таких основних інструментів: оптимізація структури доходів, оптимізація структури видатків, формування політики міжбюджетних трансфертів, управління дефіцитом бюджету та державним кредитом;
- дозволяє запобігти розпорошенню ресурсів і сконцентрувати їх для вирішення важливих завдань економічного і соціального розвитку країни.

Рисунок 1.2 - Характеристика бюджетного планування [1; 4-6; 13-15]

Отже, бюджетне планування — це процес узгодження фінансових інтересів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на основі науково обґрунтованого прогнозування макроекономічних показників, обґрунтування видатків бюджету, визначення джерел надходжень, визначення показників міжбюджетного вирівнювання, визначення показників міжбюджетного вирівнювання. оптимізація бюджету. показники дефіциту бюджету та державного кредиту з метою забезпечення досягнення сталого економічного та соціального розвитку країни в довгостроковій перспективі.

Таким чином, бюджетне планування на сьогоднішній день має тривалу практику практичного застосування в розвинених країнах і обґрунтовану теоретико-методологічну базу. Проте в нашій державі ці нововведення є більш складними, тому виникає необхідність додаткового обґрунтування переваг бюджетування як на національному рівні, так і на рівні окремої регіональної громади. Основним завданням держави в умовах ринкової економіки є створення сприятливих економічних, соціальних та інфраструктурних умов для розвитку всіх суб'єктів господарювання. Реалізація масштабних проектів, термін реалізації яких перевищує п'ять і навіть десять років, покладається на державу.

1.2. Нормативно-правове регулювання бюджетного планування в світовій практиці

Визначальним напрямком розвитку бюджетного планування в Україні є використання європейської практики, що базується на вимогах Директиви Ради

2011/85/ЄС щодо бюджетної основи держав-членів ЄС для забезпечення виконання зобов'язань з метою уникнення надлишкового бюджету.

Згідно зі статтею 9(1) Директиви 2011/85/ЄС, держави-члени встановлюють надійні та ефективні середньострокові бюджетні рамки, які повинні передбачати прийняття горизонту фіскального планування щонайменше на три роки. національне фіскальне планування з багаторічною перспективою фіскального планування. До 14 грудня 2018 року Європейська Комісія опублікує звіт про імплементацію цієї Директиви, оцінюючи:

- (a) статистичні вимоги для всіх підсекторів сектору державного управління;
- (b) розробка та ефективність кількісних фіскальних правил у державах-членах;
- (c) загальний рівень прозорості державних фінансів у державах-членах.

Як показує практика зарубіжних країн, успішний розвиток довгострокового бюджетного планування забезпечується:

- 1) наявність системи пріоритетних цілей розвитку держави, відповідно до яких будується робота відповідних органів та розподіляються бюджетні кошти;
- 2) надійна система середньострокового (довгострокового) прогнозування;
- 3) чітке розмежування повноважень між галузями, рівнями та окремими органами державної влади щодо формування державної політики та розробки бюджетних кошторисів;
- 4) системне використання засобів бюджетного планування;
- 5) стабільне та комплексне нормативне регулювання бюджетного планування.

У США не створено єдиного плану Уряду. Кожне міністерство і федеральне агентство створює свій власний стратегічний план, який супроводжується даними з федерального бюджету. Стратегічні плани включають довгострокові цілі на п'ятирічний період. Закон вимагає від агентств розглядати пропозиції Конгресу щодо розробки планування, але Конгрес не має формальних повноважень затверджувати або змінювати стратегічні плани агентств. Хоча уряд не визначає довгострокових стратегічних цілей, він розробляє і щорічно включає в бюджетні документи

довгострокові бюджетні прогнози на 75 років. Оцінки в основному використовують демографічні тенденції для оцінки витрат на соціальне забезпечення та базові програми охорони здоров'я.

Для Сполучених Штатів типово п'ятирічне бюджетне планування, але обов'язковими для складання бюджету є лише показники наступного бюджетного року. Бюджетне управління Конгресу готує бюджетні агрегати на 10-річний період, включаючи планування на наступний бюджетний рік.

У США існує єдиний підхід до планування доходів і витрат, інвестиційних і неінвестиційних витрат. Кожне федеральне агентство планує поточні витрати з урахуванням інвестиційних витрат і подає свій бюджет до Адміністративного бюджетного управління, яке об'єднує всі отримані плани в єдиний бюджетний проект.

У Канаді діє концепція довгострокового соціально-економічного розвитку до 2020 року, розроблена Мінфіном «Канадський пріоритет». Крім того, згідно з Актом Генерального аудитора, міністерства у сфері своєї компетенції мають бути пов'язані зі стратегіями сталого розвитку, стратегіями, пов'язаними з цілями, і щорічними звітами про плани та пріоритети уряду кожні три роки, забезпечення реалізації цілей і завдань, визначених у стратегіях.

Бюджетний процес Канади регламентується конституційним актом і трьома основними законами: Законофінансове адміністрування (1985 р.); Закон про генерального аудитора (1977); Закон про федеративний бюджетний устрій (1985 р.). З 1970 р. у Канаді на практиці бюджетного планування набув поширення підхід PPBS (система планування, програмування та бюджетування).

Починаючи з 1994-1995 фінансового року в Канаді були введені дворічні бюджетні плани. Використовуються також п'ятирічні бюджетні прогнози доходів і видатків, починаючи з поточного бюджетного року.

У Канаді використовується окреме планування інвестицій і поточних видатків, оскільки пріоритетні завдання та фінансування нових програм вирішуються двома

комітетами кабінету міністрів, а поточні витрати – Радою фінансів. Галузеві міністерства готують базові кошториси. Після всебічного розгляду кошторисів, запропонованих Міністерством, Секретаріат Ради Казначейства подає затверджені кошториси Комітету Кабінету Міністрів Киргизької Республіки для визначення та планування першочергових завдань. Комітет Кабінету Міністрів з питань видатків відповідає за санкціонування витрат на нові програми відповідно до пріоритетів, встановлених Комітетом Кабінету Міністрів з питань пріоритетів і планування. Таким чином, ці комітети певною мірою звільнили Управління казначейства від функції перевірки заявок міністерств на фінансування інвестиційних витрат в основних сферах економіки. Відповідно, Рада Казначейства змогла зосередитися на аналізі поточних видатків міністерств у рамках оперативних планів.

У Великій Британії щорічний звіт про економічну та бюджетну стратегію визначає довгострокові цілі для основних бюджетних одиниць на 10-річний період і оцінює короткострокові результати реалізації довгострокової стратегії. Крім того, Казначейство публікує звіти про фінансову стабільність, які містять фінансові прогнози з 50-річним часовим горизонтом.

У Великій Британії використовується трирічне бюджетне планування з оглядом ефективності кожні два роки. У бюджетних документах передбачаються видатки з трирічним обмеженням (основний обсяг видатків бюджету) та видатки, які не розраховані на три роки, а встановлюються щорічно (соціальні виплати, сплата відсотків за боргом, видатки бюджету органів місцевого самоврядування як від 02.06.2012 р. видатки власних надходжень) відображаються окремо. Трирічне обмеження не є законодавчим, але зазвичай виконується.

Для Великобританії характерне роздільне планування доходів і витрат, поточних і інвестиційних витрат. У повсякденних витратах відокремлюються адміністративні витрати та поточні витрати на впровадження програми. Інвестиційні бюджети включають витрати на нові інвестиції та управління борговими інструментами.

У Франції використовується програмно-цільовий метод розробки бюджету під назвою «Раціоналізація бюджетних рішень», тобто в рамках Програми використовуються елементи довгострокового планування.

Стійкість і зростання. Згідно з новим законом про державне бюджетне планування, з 2009 року у Франції запроваджується трирічне бюджетне планування.

Деякі елементи планування використовуються в Німеччині, зокрема, вони стосуються використання структурних фондів ЄС у Німеччині. Використовується п'ятирічне бюджетне планування. Окремі бюджетні підрозділи плануються на 10 літ і більше. Фінансовий план складається відповідно до структури бюджету як внутрішній документ Уряду, але подається в Жогорку Кенеш і публікується в зведеному вигляді (за основними групами та функціями). Фінансовий план вважається політичною заявою Уряду і не вимагає схвалення Парламентом.

У Нідерландах стратегічними документами є політична програма та перший бюджетний меморандум (програма) нового кабінету, що відображає коаліційну угоду. Політичні цілі уряду викладені в політичній програмі, а основні напрями бюджетної та податкової політики — у першому бюджетному меморандумі.

Політичні документи уряду ґрунтуються на сценарії консервативного макроекономічного прогнозу, розробленому Бюро економічного аналізу Нідерландів (незалежна урядова організація). Наступні бюджетні меморандуми, які готує уряд кожного року, повинні відображати цілі першого меморандуму. Міністерства розробляють свої стратегії в тісному зв'язку з програмними документами Уряду.

Бюджет Нідерландів буде складений на наступний рік, а також розроблені бюджетні прогнози на наступні 4 роки. Бюджет поділяється на три сектори:

- 1) головний бюджетний сектор;
- 2) охорона здоров'я;
- 3) сектор соціального забезпечення та ринку праці.

Оскільки вторинний і третинний сектори мають власні джерела доходів, вони плануються окремо від первинного за доходами і витратами. Другий і третій сектори

відповідно очолює один міністр. Кожне профільне міністерство готує проект бюджету.

Деякі елементи планування використовуються в Угорщині. В основному вони стосуються розробки Національного плану розвитку, який містить інвестиційну стратегію, спрямовану на реалізацію інвестиційних проектів у рамках проектів, що фінансуються спільно з Європейським Союзом. До 2007 року в рамках середньострокової бюджетної політики використовувалося річне бюджетне планування. Після 2007 року планується перехід на трирічний бюджет. Середньострокові цілі бюджетної політики містяться в таких документах: програма вступу до ЄС (яка не має правового статусу та не обговорюється в парламенті) та Національний план розвитку. Національний план розвитку встановлює цілі інвестиційної стратегії інвестиційних проектів, що співфінансуються Європейським Союзом. З цими документами тісно пов'язаний річний бюджет. В Угорщині практикується уніфіковане планування доходів і витрат, роздільне планування інвестицій і поточних видатків.

Стратегічні плани розвитку основних сфер Швеції (освіта, міжнародне співробітництво, регіональний економічний розвиток, охорона навколишнього середовища) створюються міністерствами Швеції на термін від 5 до 10 років. Основні національні стратегії орієнтовані на загальноєвропейські програмні документи. Горизонт середньострокового бюджетного планування – три роки. Використовуються методи комплексного планування доходів і витрат.

Певні елементи планування є унікальними для Норвегії. Інвестиційна стратегія, яка використовується в управлінні активами Державного Пенсійного Фонду - Global. Методи планування використовують деякі міністерства та відомства. Проект бюджету складається на наступний рік і три роки після нього, але багаторічні бюджетні прогнози не виконуються. Використовуються методи комплексного планування доходів і витрат.

У Фінляндії деякі департаменти використовують методи планування і на цій основі укладають контракти з міністерствами. Проект бюджету складається на наступний рік і чотири роки після нього, але багаторічні бюджетні прогнози не виконуються. Використовуються методи комплексного планування доходів і витрат.

У Чилі методи планування використовуються головним чином Міністерством фінансів для розрахунку структурного балансу. Усі стратегічні плани стосуються лише дохідної частини бюджету, оскільки видатки бюджету вважаються такими, що не мають істотного впливу на характер економічного циклу. Суть процедури полягає в оцінці обсягу надходжень до бюджету за умов повного використання потенціалу економіки та середньої багаторічної ціни міді. Для цього було створено дві окремі експертні групи. Перша група займається моделюванням відхилень у рівні виробництва, друга група займається довгостроковим прогнозуванням ціни на мідь (часовий горизонт встановлено 10 років). Результати прогнозів експертної групи використовуються Бюджетним управлінням Міністерства фінансів Чилі для планування поточних і середньострокових доходів і видатків державного бюджету.

Планування річного бюджету в Чилі супроводжується підготовкою агрегованих проектів макробюджету на наступні три роки. З 2000 року Бюджетне управління формує стратегічні плани основних показників доходів і видатків бюджету на 3 роки. Ці плани мають переглядатися двічі на рік: у травні, коли є інформація про виконання бюджету минулого року, і наприкінці вересня макроекономічні прогнози керівництва (рівень виробництва та ціни на мідь) переглядаються експертними групами.

В Австралії при бюджетуванні активно використовуються методи середньострокового планування. Нормальний термін - 4 роки. Плани переглядаються двічі на рік відповідно до Хартії бюджетної доброчесності. Розподіл встановлюється законом на наступний рік.

У Новій Зеландії серпень-листопад — час планування. Міністри визначають стратегічні цілі на наступні три роки. Кабінет міністрів оцінить відносну важливість

кінцевих результатів, які мають бути досягнуті на основі нового бюджету. Загальні цілі пов'язані з цілями та завданнями міністерств. Стратегічні цілі є основою для підготовки заяви про бюджетну політику. Звіт про бюджетну стратегію, представлений парламенту разом із проектом бюджету, включає встановлення довгострокових (10 років) та середньострокових цілей. У звіті також наводяться агрегати довгострокового бюджету. Практикується чотирирічне бюджетне планування. Розподіл встановлюється законом на наступний рік. Окремо плануються інвестиційні та неінвестиційні витрати.

Національне казначейство Південної Африки щороку розробляє стратегічний трирічний план. З 2001 року запроваджено трирічне бюджетне планування. Відрахування встановлені законом на наступний рік.

Виходячи з вищевикладеного, можна сказати, що було розкрито сучасний стан нормативно-правового та методичного забезпечення в Україні бюджетного планування. Суттєвим недоліком сучасного стану правового регулювання бюджетного контролю в Україні є відсутність стабільного та систематизованого бюджетного законодавства. Норми, що регулюють процедури бюджетного контролю, встановлюють правовий статус суб'єктів бюджетного контролю та визначають його систему містяться в багатьох законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, що спричиняє певні труднощі у їх застосуванні.

РОЗДІЛ 2

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

2.1. Показники та індикатори визначення бюджетного планування

Бюджетне прогнозування є складною процедурою, яка охоплює певну послідовність етапів прогнозування статей бюджету, тобто алгоритм прогнозування. Розглянемо алгоритм бюджетного прогнозування, що пропонується в методичних рекомендаціях «Прогнозування і розробка програм» НДЕІ Міністерства економіки України (за ред. В. Ф. Бесєдіна) [48].

На першому етапі прогнозу, виходячи з даних факторного аналізу, визначають основні фактори, які впливають на показники доходів і видатків бюджету.

На другому етапі прогнозу розраховують величини тих статей бюджету, які не можуть бути визначені за нормативним методом. Узагальнювальна формула визначення абсолютних величин дохідних статей бюджету має такий вигляд:

$$D_{it} = D_{i(t-1)} \cdot IC_{t} \cdot IBVP_{t} \quad (2.1)$$

де D_i — обсяг доходів i -ї статті бюджету;

IC_{t} — індекс зміни споживчих цін (показник інфляції);

$IBVP_{t}$ — індекс зміни ВВП (дефлятор ВВП);

t — бюджетний рік.

Якщо темп зміни ВВП не збігається з прогнозними темпами зростання доходів бюджету, тоді формула (2.1) може бути змінена стосовно статей бюджету, формування яких залежить від доходів громадян. У такому разі замість показника темпу зміни ВВП використовуються прогнозні темпи зміни доходів громадян. Щодо статей видаткової частини бюджету, то формула їх розрахунків має такий вигляд:

$$B_{it} = B_{i(t-1)} \cdot IC_{it} \quad (2.2)$$

де B_i — обсяг i -ї статті бюджету;

t — бюджетний рік.

Отже, при цьому не враховуються темпи зміни ВВП або доходів громадян. Показники B_i і D_i можуть визначатись також як деяка середня величина за кілька минулих періодів і розраховуватися за формулою:

$$B_{it}(D_{it}) = \text{sum}(B_{it(t-k)}(D_{it(t-k)}), k = 1, \dots, n)/n \quad (2.3)$$

де k, n — кількість періодів, що розглядаються.

На третьому етапі прогнозу аналізуються зміни в законодавчій і нормативній базі, передбачувані в прогнозному періоді. Результатами цього аналізу мають бути уточнення нормативів і формування обмежень щодо їх використання. Якщо законодавча й нормативна база не змінилася, то статті бюджету, які мають розраховуватися за нормативним методом, визначаються за двома попередніми формулами. Якщо в законодавчій та нормативній базі можливі зміни у прогнозному періоді, то виникає потреба переходу до четвертого етапу.

На четвертому етапі прогнозу використовуються розрахунки за нормативним методом:

$$B_i(D_i) = \text{sum}(nB_i \cdot X_{ij}, j = 1, \dots, m) \quad (2.4)$$

де i — індекс статті бюджету;

j — індекс показників, які використовуються в нормативному розрахунку;

$nB_{ij(t-1)}$ — норматив відрахування від j -го показника до i -ї статті бюджету; X_{tj} — величина j -го показника, що прогнозується.

На п'ятому етапі прогнозу мають розглядатися величини дефіциту як державного, так і регіонального бюджетів (дБ). У такому разі можлива ситуація перевищення розміру дефіциту бюджету порівняно із заданим:

$$дрБ = \text{sum}(B-D), \quad (2.5)$$

$$дБ = \text{ВВП} \cdot здБ \quad (2.6)$$

де дрБ — розрахунковий дефіцит бюджету;

дБ — заданий розмір дефіциту бюджету;

здБ — відсотки дефіциту бюджету від ВВП, що задані.

Умови використання цих рівнянь вимагають розробки додаткової процедури, для реалізації якої необхідно визначити принципи коригування статей бюджету, а саме: або всі статті бюджету скорочуються рівномірно; : або слід визначити пріоритети для розвитку національної економіки та забезпечення цього розвитку бюджетними умовами.

Таким чином, наведений алгоритм забезпечує:

- факторний аналіз для визначення впливу економічних та стимулюючих факторів на дефіцит бюджету
- нормативну базу для розрахунку відповідних статей бюджету
- розрахунок статей бюджету, розрахованих за нормативними методами.
- Розрахунок залишку статей бюджету з використанням екстраполяції з урахуванням інфляції;
- Розрахунок фактичного дефіциту бюджету;
- Розробка пропозицій щодо зменшення розміру дефіциту бюджету;
- Коригування розрахункових статей дохідної та видаткової складових бюджету.

При формуванні національного плану економічного і соціального розвитку Україна приймає методику розрахунку найважливіших показників загального бюджету, як правило, див. Додаток 5. Варто зазначити, що питома вага – це те, як розраховувати доходи чи витрати бюджету в певному ВВП:

- для прогнозного періоду:

$$Z_{it} = \frac{X_{it}}{\text{ВВП}_t} \cdot 100 \quad (2.7)$$

- для поточного періоду:

$$Z_{t(t-1)} = \frac{X_{i(t-1)}}{\text{ВВП}_{(t-1)}} \cdot 100 \quad (2.8)$$

де X_{it} , $X_{i(t-1)}$ — абсолютна величина i -ї статті доходів чи видатків, відповідно, у прогностному (t) та поточному ($t - 1$) періодах;

Z_{it} , $Z_{i(t-1)}$ — питома вага i -ї статті доходів чи видатків у ВВП, відповідно, у прогностному та поточному періодах.

Визначення факторів, що впливають на рівень статей доходів і видатків зведеного бюджету, базується в основному на відповідних положеннях певних чинних законів та законодавчих актів [48].

Доходи зведеного бюджету (ДЗБ) та видатки зведеного бюджету (ВЗБ) — це сума надходжень чи відрахувань за всіма статтями дохідної частини бюджету. Зокрема, сума доходів зведеного бюджету визначається за такою формулою:

$$\text{ДЗБ} = \sum_{i=1}^n X_{it} \quad (2.9)$$

де X_{it} — абсолютна величина i -ї статті дохідної частини бюджету у бюджетному періоді $T(t)$;

n — кількість статей дохідної частини бюджету.

Сума видатків зведеного бюджету визначається за аналогічною формулою, тільки X_{it} позначає абсолютну величину i -ї статті видаткової частини бюджету.

2.2. Аналіз організації бюджетного планування у зарубіжних країнах

Важливим напрямом фінансової політики держави є виконання дохідної та видаткової частини бюджету. Склад і структура доходів і витрат бюджету окремих держав дозволяє зробити висновки й узагальнити про економічний, соціальний і політичний стан розвитку за певний період.

Світовий досвід свідчить, що стабільні фінансові системи характеризуються значною часткою бюджетних витрат у ВВП. Наприклад, у 2013-2022 роках у Великій Британії відповідні показники становлять 38,6-44,1%, у Німеччині – 41,3-

45,6%, в Італії – 48,3-51,1%, у Франції – 56-57,2%, у Норвегії – змінилися в межах 41,8% - 49%, Японія - 37,3-40,9%. Канада та США, як представники американської моделі фінансових відносин, характеризуються низьким рівнем бюджетної централізації - 17,6-23,1% та 35,2-39,8% відповідно.

Аналіз видаткової частини державних бюджетів вищезазначених країн показав, що за групуванням видатків у Японії та Канаді інформація дещо відрізняється від більшості та не дає можливості для порівняння. Проте можна сказати, що бюджетні видатки для всіх країн мають тенденцію до зростання (табл. 2.1), що позитивно впливає на темпи зростання промислового виробництва. Таким чином, витрати Канади у 2022 році склали 330,2 мільярда доларів. склав 17,7 млрд дол порівняно з минулим роком. У свою чергу, витрати в Японії в 2022 році зросли на 258,1 млрд ієн.

Таблиця 2.1 - Структура видатків державних бюджетів окремих країн світу станом на 2022 р.

Видатки	Норвегія	Франція	Німеччина	Італія	Велика Британія	США
Загальнодержавні функції	8,7 %	11,0 %	10,5 %	16,2 %	10,3 %	9,1 %
Оборона	3,5 %	3,1 %	11,0 %	2,6 %	7,5 %	20,9 %
Громадський порядок, безпека, судова влада	2,4 %	3,0 %	1,6 %	3,8 %	2,6 %	0,9 %
Економічна діяльність	11,2 %	10,3 %	19,0 %	7,9 %	6,3 %	3,2 %
Охорона навколишнього середовища	1,9 %	1,8 %	0,4 %	1,7 %	0,8 %	0,5 %
Житлово-комунальне господарство	1,6 %	2,0 %	0,9 %	0,9 %	0,5 %	1,0 %
Охорона здоров'я	16,6 %	14,5 %	0,2 %	14,2 %	22,8 %	27,7 %
Духовний та фізичний розвиток	3,4 %	2,5 %	0,4 %	1,6 %	1,2 %	0,1 %
Освіта	11,2 %	9,1 %	6,3 %	8,2 %	6,6 %	2,6 %

Продовженнч табл. 2.1

Соціальний захист та соціальне забезпечення	39,5 %	42,7 %	49,4 %	42,9 %	34,4 %	34 %
Інші видатки	-	-	0,3 %	-	7,0 %	-
Усього	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
	1706,7 млрд. крон	1318,6 млрд. євро	348,29 млрд. євро	854,6 млрд. євро	630,8 млрд. ф.ст.	4109,1 млрд. дол.
Приріст видатків в порівнянні з 2021 р.	+ 4,3 %	+ 1,9 %	+ 5,2 %	+ 1,6 %	+ 3,7 %	+ 3,2 %
Частка видатків бюджету у ВВП	46,45 %	56,04 %	42,66 %	48,34 %	38,60 %	35,16 %

Джерело: складено автором на підставі [12]

У 2022 році в структурі видатків держбюджету іноземних держав значна частка коштів держбюджету буде спрямована на фінансування соціального страхування та забезпечення (34-49,4%), охорони здоров'я (14,2-27,7%), освіти (6,3-%) показує, що. 11,2%). У Норвегії, як представнику скандинавської моделі фінансових відносин, що характеризується високим рівнем суспільних соціальних послуг для всього населення, частка соціальних витрат є значною. При цьому у Франції було найвище співвідношення витрат на соціальний захист до ВВП серед країн ЄС і G7 - 31,2%. Італія витратила 27,9% ВВП на соціальний захист, п'яте місце серед ЄС-28 і друге серед G7. Німеччина витрачає близько 25,1% свого ВВП на соціальний захист, тоді як Велика Британія витрачає 20,6%, займаючи восьме та сімнадцяте місця відповідно.

Франція була єдиною країною в ТОП-10, яка скоротила соціальні витрати в 2018 році, але вона була першою за видатками на охорону здоров'я (попереду США та Німеччини), третьою за видатками на пенсії (після Греції та Італії) і сьомою за витратами на допомоги по безробіттю (високий у країні рівень безробіття – 9,06%), підтримки сімей та інші виплати особам працездатного віку.

Структура доходів і витрат федерального бюджету США формується під впливом багатьох факторів, найважливішим з яких є політична боротьба між Демократичною і Республіканською партіями. Витрати на соціальні потреби та медицину є найбільшими і складають від 16,6% до 17,4% ВВП і від 40% до 50% загальних витрат у 2015-2019 рр. У свою чергу, федеральні витрати на соціальні потреби становлять 35-37%. Найнижчий рівень витрат на освіту серед усіх країн – 2,6% – пояснюється тим, що освіта в США фінансується переважно з державних бюджетів (які становили 28,4% від загальних витрат на освіту у 2018 році) та місцевих бюджетів (на які у 2018 році припадало 28,4%). 2018) пояснив 67% загальних видатків на освіту.

В Японії на фінансування соціального захисту використовуються кошти від податку на споживання, який був запроваджений на рівні 3% у 1989 році як аналог ПДВ. Згодом її ставка зросла до 5%, а з 2014 року – до 8%. Встановлення ставки податку на рівні 10% у 2019 році було однозначно прийнято як захід для зменшення державного боргу. Однак, враховуючи зростаючі витрати на підтримку системи соціального забезпечення старіючого населення, ймовірно подальше збільшення ставок податку на споживання, які все ще значно нижчі за подібні рівні непрямого оподаткування в інших промислово розвинутих країнах (15% податку на додану вартість у Європейському Союзі) , 25% - у Швеції, 20% - у Франції, 19% - в Німеччині.

Серед 15 країн із найвищим військовим бюджетом у світі (крім Японії) – члени НАТО Канада, Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія та США. За часткою оборонних витрат у державному бюджеті Німеччина є другою країною після США – у 2014-2018 роках на оборону довелося витратити 11-12% від загальних витрат. Поступове збільшення витрат пов'язане із зобов'язанням країн-членів на саміті НАТО в Уельсі в 2014 році забезпечити витрати на оборону на рівні не менше 2% ВВП до 2024 року. У 2018 році військові витрати Німеччини становили 38,3 млрд євро (1,14% ВВП), а в 2019 році вони зросли до 42,65 млрд євро (1,24% ВВП).

Збільшення оборонного бюджету Німеччини пояснюється геополітичною ситуацією в Європі, крім зобов'язань перед НАТО. Федеральний бюджет Німеччини також характеризується найнижчою серед досліджуваних країн часткою витрат на охорону здоров'я - 0,2%, що можна пояснити тим, що майже 100% державних бюджетів Німеччини на освіту та охорону здоров'я відповідало 20 грудня 2011 року. громадські бюджети та громади.

Між 2014 і 2018 роками державний бюджет Німеччини мав явно профіцитний характер. Таким чином, 2018 рік Німеччина завершила з найвищим (з часів возз'єднання в 1989 році) профіцитом бюджету, що пояснюється зростанням доходів (через зростання зайнятості і, як наслідок, зростання податкової бази). , що призвело до збільшення розміру внесків до фондів соціального страхування (4,3%), збільшення доходів держави від відсотків (16,1%) та зменшення витрат, пов'язаних з обслуговуванням державного боргу (8,5%). зниження його рівня. Тому середньострокові бюджетні плани Німеччини на 2018-2022 роки включають заходи щодо збільшення видатків і зниження ставок податків і соціальних внесків.

У 2018 році державний борг Італії становив 134,8% ВВП, що є найвищим показником серед усіх опитаних європейських країн і більш ніж удвічі перевищує обмеження в 60%, встановлене Маастрихтською угодою. З метою скорочення державного боргу Італії уряд оголосив про такі заходи:

- зниження пенсійного віку з 67 до 62 років, що звільнить робочі місця для молоді - рівень безробіття в країні залишається високим - 10,61% у 2018 році та 9,89% у 2019 році;

- зниження ставки податку до 15% для самозайнятих осіб, річний дохід яких не перевищує 65 000 євро;

- Запровадження 3% «веб-податку» для компаній, що продають товари, послуги чи рекламу в Інтернеті. Згідно з оцінками, цей захід повинен був забезпечити 150 мільйонів євро в 2019 році та 600 мільйонів євро, коли система буде повністю запущена.

- підвищення рівня оподаткування банків і страхових компаній.
- раніше планувалося інвестувати 38 млрд євро в інфраструктуру протягом 15 років, в т.ч. 9 млрд у наступні 3 роки – ця цифра зменшилася до 3,6 млрд євро.
- скорочення допомоги мігрантам на суму 500 млн євро.
- збільшити податки на доходи від ігор та приватизації;
- прогресивне скорочення прямої допомоги пресі: у 2019 році до 28,5 млн євро, а у 2022 році – жодної;
- податок від 1100 до 2500 євро на придбання автомобілів підвищеної потужності, за винятком вантажівок, і бонус на електромобілі або гібриди;
- Туристичний збір, що стягується Венецією від 2,5 до 5,0 євро з особи в залежності від сезону.

Норвегія є найбільшим виробником нафти в Західній Європі та одним із основних експортерів нафти у світі, що дозволяє створити спеціальний суверенний інвестиційний фонд і забезпечує великий профіцит бюджету до 10% ВВП щорічно (у 2018 році – 7,8% ВВП). %, а в 2019 - 6,4% в 2018. Це дозволить норвезькому уряду впроваджувати економічну політику, яка сприяє структурній перебудові, інноваціям і зростанню економіки і забезпечує рівень безробіття менше 4% робочої сили - в 2018-2019 рр. дослідження, освіта та наголос на фінансуванні транспорту. Витрати на оборону та заходи щодо пом'якшення зміни клімату також зросли після затоплення фрегата KMN Helge Ingstad у 2019 році.

Отже, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду показало, що залежно від соціально-економічної та політичної ситуації та розробленої стратегії соціально-економічного розвитку країни бюджетна політика може забезпечувати різний ступінь перерозподілу ВВП. бюджетна допомога, більший чи менший рівень централізації фінансових ресурсів у межах бюджетної системи, пріоритетність бюджетного фінансування окремих заходів, вибір шляхів досягнення збалансованості бюджетних доходів і витрат тощо. Однак у зв'язку з погіршенням демографічної ситуації, старінням населення та збільшенням тривалості життя

можна однозначно довести високу соціальну спрямованість бюджетів досліджуваних країн.

Практика формування розміру та структури доходів державного бюджету Великої Британії характеризується суттєвими відмінностями порівняно з вітчизняною дійсністю. Наприклад, у 2020/2021 фінансовому році більшість фінансових ресурсів державного бюджету країни було сформовано за рахунок оподаткування – у структурі його доходів питома вага надходжень від основних податків становила 86,9%, а дохід, мобілізований іншими методами, становив лише 13,1%. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Доходи державного бюджету Великобританії у 2020–2022 рр

Показники	2020/2021 ф. р.		2021/2022 ф. р.		Приріст	
	млрд. ф. ст.	%	млрд. ф. ст.	%	млрд. ф. ст.	%
Доходи державного бюджету, всього	496	100	548	100	52	10,48
Прямі податки:	225	45,36	243	44,34	18	8,00
– прибутковий податок	141	28,43	150	27,32	9	6,38
– корпоративний податок	35	7,06	43	7,83	8	22,86
– податок на комерційну нерухомість	24	4,84	25	4,55	1	4,17
– муніципальний податок	25	5,04	25	4,55	—	—
Непрямі податки:	108	21,77	127	23,18	19	17,59
– акцизи	44	8,87	46	8,38	2	4,55
– податок на додану вартість	64	12,90	81	14,75	17	26,56
Внески до системи соціального страхування	98	19,76	99	18,03	1	1,02
Інші доходи	67	13,10	79	14,39	14	21,54

Джерело: складено автором на підставі [13]

У структурі податкових надходжень бюджету Великобританії найбільше фіскальне значення має податок на прибуток, від сплати якого 2020/2021 р. мобілізовано 141 млрд. ст., або 28,4% від загального обсягу доходів бюджету. На відміну від вітчизняної практики, де ПДВ є основним джерелом доходів державного бюджету, у Великій Британії його питома вага в обсязі бюджетних ресурсів у 2020/2021 роках становить лише 12,9%. Загалом за рахунок непрямих податків мобілізовано 21,8% доходів бюджету, а за рахунок сплати прямих податків – 45,4%.

Реалізація реформ дозволила державному бюджету збільшити надходження від оподаткування, їх питома вага в структурі надходжень зросла з 53,5% у 2020 році до 54,1% у 2022 році. При цьому на практиці реалізовувалась структура податкових надходжень, не змінюється – вони базуються на непрямих податках. Зокрема, 31,4% загальних доходів бюджету надійшло від податків на виробництво та імпорт у 2022 році порівняно з 30,7% у 2020 році, а прямі податки складають менше 1/4 ресурсів державного бюджету (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Структура доходів державного бюджету Франції у 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.		2021 р.	2022 р.
	млрд. євро	%	%	%
Доходи державного бюджету, всього	862,1	100	100	100
Податкові надходження:	461,4	53,52	54,04	54,08
– податки на виробництво та імпорт	264,3	30,66	30,97	31,41
– податки на доходи, майно	188,7	21,89	22,09	21,67
– податки на капітал	8,3	0,96	0,99	0,99
Внески до системи соціального страхування	309,9	35,95	36,09	36,18
Власні доходи бюджетних установ	10,5	1,22	1,58	1,59
Інші доходи	80,4	9,33	8,28	8,15

Джерело: складено автором на підставі [17]

У 2020 році дефіцит державного бюджету Франції склав 7,7% ВВП, що вдвічі перевищує межу, встановлену для країн ЄС. Для його зменшення уряд планував продовжити реформи, спрямовані на мобілізацію додаткових надходжень до бюджету та вивільнення бюджетних коштів за рахунок економії. При цьому збільшення бюджетних ресурсів планується досягти не за рахунок посилення податкового тиску на бізнес, а за рахунок скасування податкових пільг до 9,4 млрд євро для суб'єктів господарювання та населення. Програма реформ також передбачає підвищення ставки ПДВ на телекомунікації (телебачення, радіо, телефон), підвищення рівня оподаткування банківських установ. Очікується, що ці зміни мобілізують додаткові 10,9 мільярдів євро у 2021 році, 11,5 мільярдів євро у 2022 році та 13,6 мільярдів євро після цього до державного бюджету Франції [17].

Основу доходів федерального бюджету Німеччини становлять податкові надходження, на які припадає близько 4/5 ресурсів бюджету. У період 2018-2022 рр. абсолютний приріст податкових надходжень до бюджету ФРН склав 23,5 млрд євро, а їх обсяг сягнув 225,7 млрд євро (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 - Податкові надходження до федерального бюджету ФРН у 2018–2022 рр.

Показники	2018 р.		2020 р.		2022 р.		Приріст 2022/2018 рр.	
	млрд. євро	%	млрд. євро	%	млрд. євро	%	млрд. євро	%
Податкові надходження	202,2	100	216,8	100	225,7	100	23,5	11,62
Податок на додану вартість	74,1	36,65	78,3	36,12	80,9	35,84	6,8	9,18
Прибутковий податок	59,5	29,43	69,4	32,01	76,7	33,98	17,2	28,91
Податок на прибуток	17,6	8,70	17,7	8,16	18,0	7,98	0,4	2,27
Податок на сиру нафту	42,5	21,02	43,2	19,93	42,4	18,79	-0,1	-0,24
Інші податкові надходження	8,5	4,20	8,2	3,78	7,7	3,41	-0,8	-9,41

Джерело: складено автором на підставі [17]

Причинами такої динаміки податкових надходжень є реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб та зміна ставок непрямих податків. Так, з 2019 року впроваджено наступні нововведення:

- запроваджено податки за користування комп'ютерною технікою та мобільними телефонами, за право користування телебаченням і радіо через Інтернет. Крім того, був введений новий податок на «багатих», який передбачав застосування підвищеної ставки прибуткового податку для найбільш забезпечених громадян. У результаті таких змін забезпечено очікуване збільшення надходжень податку на прибуток, які за 2018-2022 рр. зросли на 17,2 млрд євро або на 28,9% до 33,98 млрд євро;

- Збільшено ставки податку на додану вартість з 3% до 19%, що дозволило додатково залучити до федерального бюджету 6,8 млрд євро. Водночас ставку ПДВ для суб'єктів готельного господарства у 2020 році було знижено до 7% [9].

Підсумовуючи результати вивчення зарубіжного досвіду формування доходів бюджету та їх регулювання в умовах економічної нестабільності, можна виділити декілька напрямів, де доцільно оцінити можливості заходів з управління боргом:

- насамперед заслуговує на увагу досвід європейських країн щодо збільшення бюджетних ресурсів за рахунок скорочення зайнятих у бюджетній сфері.

- по-друге, необхідно ретельно проаналізувати практику підвищення ефективності соціального захисту населення, оскільки необхідність такого кроку в Україні усвідомлюється вже кілька років, але заходи щодо його реалізації досі не реалізовані.

- по-третє, необхідно оцінити можливості використання досвіду інших країн для диверсифікації доходів державного бюджету та вдосконалення структури джерел доходів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ДОСВІДУ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та недоліки застосування бюджетного планування в Україні

Основним завданням держави в умовах ринкової економіки є створення сприятливих економічних, соціальних та інфраструктурних умов для розвитку всіх суб'єктів господарювання. Реалізація масштабних проектів, термін реалізації яких перевищує п'ять і навіть десять років, покладається на державу. Реалізація таких проектів забезпечує створення потужної бази для розвитку всіх галузей національної економіки та суспільства в цілому. Запровадження середньо- та довгострокового бюджетного планування дозволяє планувати та реалізовувати великі проекти з терміном реалізації, що перевищує межі одного бюджетного періоду.

Це зобов'язує учасників бюджетного процесу при складанні показників планового бюджетного року враховувати не тільки зобов'язання, які будуть покладені на державу в наступному році, а й зобов'язання, прийняті державою в попередньому бюджеті. пори року. Проте висока залежність пріоритетів державної влади від політичної ситуації подекуди залишає поза увагою проекти, на реалізацію яких витрачено значні бюджетні кошти. Уникнення марнотратства на національному рівні вимагає визначення стратегічних цілей розвитку країни в довгострокових програмах економічного та соціального розвитку, які не залежать від політичних інтересів. Важливою складовою таких програм є стратегічні фінансові плани, на основі яких розробляються тактичні фінансові показники, відображені в програмах державної діяльності, та оперативні фінансові показники, затверджені на законодавчому рівні в Державному бюджеті.

Створення багаторівневої системи бюджетного планування від стратегічної до оперативної системи забезпечує обґрунтування джерел формування фінансових ресурсів держави та шляхів їх ефективного використання в довгостроковій перспективі для пріоритетних державних проєктів економічного і соціального розвитку України. країна. , а система багаторівневого бюджетного планування конкретизує стратегічні фінансові цілі держави, які в більшості випадків визначаються у відсотках від ВВП країни з чітко визначеними показниками, відображеними в Державному бюджеті. Євроінтеграційні реформи, які проводяться в Україні, стосуються, зокрема, бюджетної сфери. Основним нововведенням у цій сфері є децентралізація бюджетних повноважень між центральною владою та органами місцевого самоврядування. Успіх реформи децентралізації, у свою чергу, залежить від ефективності бюджетного планування. У системі бюджетного планування мають бути встановлені показники розподілу бюджетних повноважень між державою та регіональними громадами від рівня до тактичного.

В першу чергу це стосується питання про те, який рівень влади повинен забезпечувати фінансування виконання тих чи інших функцій. Джерела доходів також мають бути встановлені на тривалий період у системі бюджетного планування на певних рівнях управління. Знання фінансових ресурсів, які є в розпорядженні органів державної влади та органів місцевого самоврядування зараз і в майбутньому, стане передумовою для формування та реалізації довгострокових програм економічного і соціального розвитку держави та окремих регіональних громад. Встановлення бюджетних показників на тривалий період дозволяє підвищити інвестиційну привабливість таких програм, отже, збільшити масштаб реалізованих проєктів і рівень задоволеності конкретних людей. Крім того, затвердження доходів на рівні бюджетної системи дозволяє підвищити рівень самостійності та фінансової незалежності органів місцевого самоврядування від Державного бюджету України, що, у свою чергу, дозволяє їм бути зацікавленими у формуванні бюджету. доходи. створює умови для розширення реальних можливостей для зростання доходів

місцевих бюджетів. Однією з важливих передумов запровадження багаторівневого бюджетного планування є створення єдиної ефективної системи збалансованості бюджету.

Загальновідомо, що тривалий час окремі регіони України отримували значні обсяги трансфертів і залишалися дотаційними на виконання функцій органів місцевого самоврядування. Історично склалася нерівність в економічному та соціальному розвитку різних регіонів нашої країни, що видно з рівня населення та умов життя в таких регіональних громадах. В умовах економічної та політичної нестабільності розмір фінансової допомоги з державного бюджету залежить від лобювання інтересів конкретної регіональної громади. Такий підхід є некоректним і призводить до бюджетної дискримінації населення різних регіонів України. З метою забезпечення прозорості та обґрунтованості механізмів бюджетного вирівнювання у системі бюджетного планування необхідно затвердити показники міжбюджетних трансфертів, насамперед на віддалену перспективу, що дасть значний стимул для розвитку регіональних громад, які справді справжні. є необхідним і призведе до вирівнювання розвитку регіонів України. У перспективі ця проблема має призвести не лише до міжбюджетного вирівнювання, а й створити стабільний і зрозумілий механізм перерозподілу податкових і неподаткових надходжень державного бюджету на різні рівні бюджетної системи України. система планування.

Отже, практика та середньострокового бюджетного планування має бути закріплена на законодавчому рівні не лише на національному рівні, а й на рівні регіональних громад. Вирішити завдання координації, тактичного (середньострокового) та оперативного бюджетного планування вбачається можливим завдяки запровадженню методу базування середньострокових показників бюджету, який є невід'ємною частиною діяльності уряду. програма. довгострокові програми економічного і соціального розвитку.

При складанні довгострокових і середньострокових бюджетів необхідно використовувати досвід суб'єктів господарювання з розвиненими бюджетними

системами, які використовують у своїй практиці ковзне планування, сутністю якого є річне планування в рамках єдиного планового циклу. Перенесення річного перспективного фінансового плану на один рік. У такий спосіб забезпечується підтримання горизонту бюджетного планування, а отже, прогнозування цілей бюджетної політики та можливих ресурсів для їх реалізації.

Бюджетне планування також може бути важливим інструментом вирішення демографічної та міграційної кризи в нашій країні. Закріплюючи найважливіші соціальні стандарти в показниках бюджету на довгострокову перспективу, держава дає сигнали членам суспільства щодо їх життєвих перспектив: забезпечити майбутньому поколінню належний рівень освіти, а у зв'язку з цим – можливість розкрити свій потенціал. країна тощо. Запровадження бюджетного планування дозволяє повною мірою забезпечити реалізацію рекомендацій Міжнародного валютного фонду та Світового банку щодо ефективності управління державними видатками [17; 18], що базується на таких принципах: прозорості бюджетного процесу, ефективності та справедливості міжбюджетних відносин, консолідації бюджетного процесу, використання програмно-цільового методу бюджетного планування. Це, у свою чергу, дає додаткові аргументи для продовження співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та сигналізує іноземним інвесторам про майбутнє інвестиційних проектів в Україні, зміцнює позиції вітчизняних кредиторів на зовнішньому борговому ринку.

3.2. Зарубіжний досвід бюджетного планування України та можливості його застосування до вітчизняної практики

У багатьох розвинутих країнах державне управління останніми роками має чітко окреслену тенденцію у сфері надання публічних, публічних послуг,

спрямованих на кінцевий результат. Програмний підхід до бюджетування регулює розподіл бюджетних коштів між програмами на основі вимірюваних результатів і забезпечує ефективність і прозорість, включаючи підвищення підзвітності та відповідальності за використання коштів.

Метою програмно-цільового методу бюджетування є забезпечення використання державних коштів на надання державою конкретних послуг. Програмно-цільовий метод дозволяє чітко розставляти пріоритети у фіскальних межах, отримувати від громадян інформацію про рівень послуг, що надаються. Кожна країна має свої особливості впровадження програмно-цільової системи бюджетування, а ряд методів і принципів є загальними. Як інструмент публічної підзвітності органів державного управління використовується система показників бюджетної ефективності та результативності. Встановлена система бюджетних показників слугує інструментом підзвітності органів державної влади населенню країни [16].

На законодавчому рівні встановлюється необхідність публічної підзвітності, існує громадський контроль у формі профспілок, асоціацій і рад, рекомендації яких виконуються державними фінансовими органами. Звіти про результативність та ефективність бюджету є публічними та публікуються в засобах масової інформації. Планування спрямування фінансових ресурсів на майбутні періоди здійснюється з урахуванням результатів розрахунків показників бюджетної ефективності та результативності.

Програмне фінансування вперше було запроваджено в США в середині 20 століття. За ініціативи Міністерства оборони започатковано програмно-цільовий метод бюджетування, анонсовано впровадження такої практики в усіх структурах державного управління. Бюджет, орієнтований на результат, має довгу історію бюджетного процесу в цій країні. На початку 90-х років минулого століття з прийняттям закону «Про оцінку роботи державних установ» та інших нормативно-

правових актів у сфері державного управління сформувалася загальна система державного управління.

Цей Закон закріплює основні принципи управління на результат в органах виконавчої влади. Основними вимогами є: визначення стратегічних цілей на рівні діяльності міністерств; постановка тактичних, річних цілей; звітування перед З'їздом про результати досягнення поставлених цілей. Закон не передбачає розробки національного плану, але міністерства зобов'язані створювати індивідуальні робочі плани, які подаються Конгресу разом із детальними бюджетними документами щодо розподілу бюджетних коштів [18].

Адміністративно-бюджетний відділ відіграє важливу роль у розгляді, координації та навіть розробці стратегічних планів під час бюджетного процесу. Закон визначає декілька видів цілей, які мають бути представлені у стратегічному та річному плані. Цілі починаються із загального кінцевого результату роботи міністерства та розвиваються до індивідуальних цілей щодо продукту чи послуги. Річний план ефективності встановлює короткострокові цілі, пов'язані з річними результатами діяльності, тоді як стратегічний план встановлює цілі для підсумкової лінії.

При створенні плану поділяються цілі кінцевого результату і проміжного результату, які відображають часткове виконання кінцевої мети. У Франції в країні поступово впроваджуються закони, що регулюють бюджетний процес, визначається структура нового бухгалтерського обліку: реалізуються окремі його положення; визначити цілі та програми та структуру нової системи бухгалтерського обліку; Цей закон виконується в повному обсязі. Бюджетна реформа працює як інструмент реформування державного управління на національному та регіональному рівнях. Законами визначаються кошториси та стандарти бухгалтерського обліку для організацій бюджетної сфери, які передбачають збалансованість бюджету, річне створення, загальний, розподіл поточного та капітального бюджетів.

З метою забезпечення ефективного контролю з боку держави і суспільства районні та муніципальні органи влади зобов'язані дотримуватись законодавчо визначених норм бюджетування, забезпечувати публікацію різноманітних документів, що характеризують їх роботу. Система жорсткого контролю за дотриманням державних стандартів забезпечується бухгалтером як внутрішнім контролером і представником держави в кожному регіоні як зовнішнім контролером.

Звітні документи складаються відповідно до розміру муніципальних установ, тому муніципалітети з населенням понад десять тисяч повинні подавати фінансові звіти за одинадцятьма фінансовими показниками, річні фінансові звіти про діяльність усіх муніципальних підприємств, а найменші муніципалітети повинні звітувати. надання характеристики боргу за шістьма фінансовими показниками та на кінець року. Такими показниками є: поточні витрати, прямі податкові надходження, капітальні витрати, боргове навантаження, субсидії, частка витрат на оплату праці в структурі поточних витрат на душу населення та частка відрахувань [14].

Рівень централізації державних фінансів Великобританії є одним з найвищих у світі. Більше двох третин податків збирається до державного бюджету. Державні фінансові ресурси перерозподіляються між місцевими органами влади шляхом цільових дотацій, субсидій, субсидій з урахуванням загальнодержавних пріоритетів при формуванні бюджетів і планів розвитку. Наприкінці 80-х років минулого століття заходи з аналізу ефективності управління державними фінансами та її вдосконалення стали початком реформи державного управління, яка поетапно здійснювалася шляхом реструктуризації державних установ та органів місцевого самоврядування. принципи ринкової конкуренції при наданні бюджетних послуг.

За результатами оцінки державних видатків розглянуто розподіл бюджетних ресурсів за видатками, питання залежності виділених коштів від якості державних послуг, затверджено відповідні нормативи обсягів та якості, результативні показники. розроблений. Пріоритети державної та регіональної політики є орієнтирами спрямування видатків бюджету, безпосередньо пов'язаних з функціями,

програмами, послугами, видами діяльності та їх результатами. Основним є програмний підхід до планування, планування здійснюється шляхом порівняння пріоритетів і очікуваних результатів; вважається за необхідне дотримання певних правил при плануванні та здійсненні заходів контролю з боку уряду, наприклад, кредити надаються лише на інвестиційні цілі, фінансування поточних витрат за рахунок позик не допускається; відношення суми державного боргу до валового внутрішнього продукту повинно підтримуватися на стабільному належному рівні; у планах видатків допускається перенесення невикористаних коштів одного бюджетного періоду на інший бюджетний період.

Річні та стратегічні п'ятирічні плани діяльності розробляються органами державного управління. Якщо річний план діяльності включає стратегічні пріоритети та поточні цілі, які визначають кінцеві результати, досягнуті протягом фінансового року, то стратегічні плани включають пріоритети діяльності, спрямовані на досягнення певних кінцевих результатів. Розпорядники бюджетних коштів набули більшої самостійності в оперативному управлінні за умов збереження лімітів загального обсягу бюджетних асигнувань на окремі функції та види робіт, що створило підґрунтя для більш ефективного використання бюджетних коштів. При виконанні функцій контролю перевагу надають попередньому внутрішньому контролю та поточному моніторингу.

Стандарти надання державних послуг використовуються на республіканському та місцевому рівнях для визначення форми та механізму надання цих послуг. Аналіз кожної служби має показати, наскільки місцеві адміністрації дотримуються принципів постійного вдосконалення [46, 256]. Австралія розпочала реформування системи державного управління, насамперед шляхом реорганізації державних установ, державної служби, відносин у державних фінансах, вдосконалення управління персоналом. Бюджетна реформа стала невід'ємною частиною загальних реформ державного сектору. Прийнята урядом концепція «Реформування державного сектору» змінила підхід до державного управління в бюджетній сфері.

Основною частиною змін стало запровадження програмно-цільового методу бюджетування, який вимагає визначення результативних показників для оцінки цілей і завдань програми, а також виконання завдань. Цей метод є основою бюджетування всіх державних установ і звітів про їхню роботу.

Актуальним також стало оприлюднення середньострокових прогнозів з урахуванням вимог щодо прозорості змін прогнозних показників, спричинених зміною макроекономічних параметрів. Керівникам закладів надали автономію в питаннях управління ресурсами, зокрема запроваджено систему розподілу коштів, утворених за підсумками року в результаті економії щоденних витрат. Наступним кроком у реформуванні державних фінансів стало запровадження системи середньострокового прогнозування видатків.

Відповідно до національних пріоритетів, визначених у тій чи іншій сфері, кожне міністерство розробляє прогноз на плановий рік і три роки. Такий підхід забезпечує створення базових умов для ефективної реалізації державної політики шляхом поєднання довгострокової стратегії з короткостроковими бюджетними цілями [16].

Наступним кроком у вдосконаленні підходу до складання бюджету, який розпочався наприкінці 1990-х років, став перехід від програмної звітності (зосереджувалася на тому, що було зроблено та які послуги були надані) до звітності про результати (зосереджувалася на результатах, досягнутих завдяки наданим послугам). . Відтоді використовується метод формування та виконання бюджету, який базується на результатах: досягнутих за рахунок виконання бюджетних програм на рівні кожного міністерства, та кінцевих результатах: отриманні соціально-економічного ефекту від надання бюджетних послуг. . Міністерства та відомства готують пропозиції до бюджету на наступний бюджетний період, враховуючи основну вимогу щодо визначення напрямків роботи, вартості програм, їх цілей та результативних показників. Акцент зроблено на послугах, що надаються державним сектором, та їх узгодженні з національними пріоритетами.

Кінцеві результати діяльності та звіт про виконання бюджету міністерства складаються та аналізуються за основними групами показників, що характеризують кількість та якість наданих послуг: - перша група - характеризує соціально-економічний результат виконання бюджету, виконання програм галузевих міністерств; - друга група визначає результат надання бюджетних послуг за внутрішньовідомчими програмами, рівень виконання бюджетних зобов'язань [20]. Накопичено достатній досвід оцінки річних і короткострокових бюджетних програм для подальшого використання цих результатів. За допомогою якісних та кількісних показників з урахуванням недоліків минулого впроваджується система вдосконалення планування та моніторингу соціально-економічної ефективності бюджетних видатків.

Відсутність повної інформації про стан виконання програм, обмеженість фінансових та адміністративних ресурсів, спрямованих на здійснення оціночної діяльності, призвели до певних проблем. Тому було вирішено провести комплексні дослідження щодо оцінки бюджетних програм, результати яких використовуватимуться у бюджетному процесі, для інтеграції оцінки стану виконання зазначених програм у бюджетний процес. Зовнішнє оцінювання програм було доповнено механізмами внутрішнього контролю шляхом створення відповідних відділів у фінансових службах міністерств і відомств, до завдань яких входить оцінювання стану виконання бюджетних програм. На всіх стадіях бюджетного процесу посилено контрольні функції органів влади щодо контролю за витрачанням державних ресурсів.

повноваження щодо підготовки проектів законів про бюджет зазначеного міністерства та подання їх на розгляд уряду; надання вказівок щодо ведення фінансово-кошторисної роботи; постійний контроль фінансових показників і витребування необхідної інформації про виконання бюджету, контроль і регулювання державних боргових відносин і грошових операцій. Водночас посилено відповідальність за витрачання бюджетних коштів на рівні їх одержувачів. Після

затвердження парламентом обсягів видатків за програмами повноваження щодо витрачання коштів передаються міністерствам [27].

Щодо основних пріоритетів бюджетної політики, то світовий досвід формування та реалізації основних пріоритетів бюджетної політики в розвинутих країнах показує, що реформування у сфері бюджетних відносин необхідно проводити з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її регіонів і галузей економіки. На сучасному етапі розвитку державних фінансів спостерігається тенденція до перебудови системи управління видатками бюджету шляхом запровадження та підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; чітко визначено спрямований на кінцевий результат розвиток державного управління у сфері надання державних послуг, використовуються відповідні бюджетні механізми для підвищення ефективності використання бюджетних коштів; удосконалення системи планування та моніторингу соціально-економічної ефективності бюджетних видатків за допомогою якісних та кількісних показників; дотримання принципу публічної підзвітності органів влади [26].

Як інструмент бюджетного регулювання програмно-цільовий підхід дозволяє визначати пріоритети в рамках поточних фіскальних обмежень. Досвід впровадження заходів бюджетного регулювання в економічно розвинених країнах свідчить про необхідність формування бюджетної політики, спрямованої на інституційну трансформацію фінансової системи, удосконалення податкової системи та підвищення фіскальної прозорості. Важливим є збалансування доходів і витрат бюджету, що передбачає посилення фінансового контролю за державними витратами, отримання нових джерел доходів бюджету, підвищення рівня якості управління державними борговими зобов'язаннями.

3.3. Стратегічні орієнтири бюджетного планування України

Забезпечити сталий розвиток держави неможливо без фундаментального реформування всіх державних фінансів та бюджету як їх центральної ланки в умовах бюджетної децентралізації. За допомогою державного бюджету забезпечується функціонування країни, а також підтримується її соціально-культурний та економічний розвиток. Саме за рахунок бюджету збираються кошти для подальшого фінансування пріоритетних напрямків, для ефективного та цільового використання бюджетних коштів, посилюються заходи щодо збільшення обсягів надходжень до бюджетів усіх рівнів. Це зумовлює необхідність проведення на всіх рівнях комплексу організаційно-методичних заходів щодо забезпечення своєчасного та повного надходження всіх доходів, належного виконання видатків, постійного контролю за виконанням дохідної та видаткової частин державного бюджету [21].

В умовах сучасного розвитку суспільства актуальною стає необхідність побудови розвиненої системи формування доходів Державного бюджету України. Пошук найбільш прийнятних напрямів зростання доходів бюджету, а також їх оптимізація та визначення потенційних резервів зростання мають здійснюватися відповідно до особливостей державної політики щодо доходів. Вирішення такої проблеми слід розглядати з урахуванням об'єктивності економічних законів розвитку суспільства і суспільного відтворення.

Це, насамперед, стосується поточних обов'язків та зобов'язань держави щодо виконання дохідної частини бюджету відповідно до бюджетних показників, затверджених у бюджетному періоді. При цьому процес виконання планових показників бюджету здійснюється через мобілізацію надходжень до бюджету. Крім того, реалізація довгострокової програми відповідно до стратегічних цілей формування державних доходів, забезпечення сталого надходження їх джерел,

визначення оптимальних шляхів зростання з урахуванням тенденцій зростання дохідної бази та внутрішніх і зовнішніх фактори впливу [28].

Враховуючи дослідження процесу формування доходів Державного бюджету України та бюджетів розвинутих країн світу, слід підкреслити, що вони формуються за рахунок податкових надходжень. Частка податкових надходжень у загальному ВВП коливається від 30% у США до 61% у Швеції. Це свідчить про важливу роль податків у перерозподільних процесах держави. Серед усіх податків домінують прямі податки - близько 80-95% усіх податкових надходжень, до таких податків відносяться: податок на доходи фізичних осіб та підприємств, податок на прибуток підприємств, внески на соціальне страхування та ін. Меншу частку складають непрямі податки, такі як ПДВ та акцизи. До доходів зведеного бюджету, крім зазначених, зараховуються інші податки державного, регіонального чи місцевого значення. В Україні зазвичай переважають непрямі податки з недостатньою та нестабільною базою прямого оподаткування [24].

Слід зазначити, що сучасна практика формування та затвердження Державного бюджету та місцевих бюджетів України свідчить про відсутність єдиного методичного підходу до формування дохідної частини бюджетів, недосконалість державної концепції бюджетотворення. доходів, недостатній рівень реалізації окремих видів доходів, невідповідність стратегічним цілям соціального розвитку тощо. Виходячи з цих фактів, вважаємо, що вирішити проблему формування доходів державного бюджету можливо за умови покращення макроекономічної ситуації в країні.

Наразі, незважаючи на прийняття законодавчих змін та економічні реформи в державі, зрозуміло, що ані реформування податкової системи, ані отримання значних кредитних коштів не сприятимуть зменшенню дефіциту бюджету та принесенню прибутку бізнесу. "з тіні". Але вони не вирішують основної проблеми, а саме зростання обсягів виробництва та надання якісних послуг населенню. Збільшення доходних джерел можливе в умовах успішної роботи виробничих

потужностей в державі, що забезпечує стабільну фінансово-економічну основу формування доходів державного бюджету. Для цього необхідно чітко визначити стратегії розвитку реального сектору економіки. Однією з рекомендацій науковців є впровадження в практичну діяльність стратегії конкурентоспроможності, яка регламентує створення та функціонування конкурентного середовища на рівних умовах для всіх товаровиробників, а мета – покращення фінансово-економічної ситуації в країні. держави, а це в кінцевому підсумку призведе до збільшення бази оподаткування.

Усі практичні заходи мають бути спрямовані на раціоналізацію товарів і послуг, об'єктивний ринковий розподіл державних коштів, відмову від прямої підтримки підприємств, що сприятиме збільшенню дохідної бази бюджету та скороченню бюджетних витрат. 26]. Практика планування та забезпечення виконання всіх видів доходів державного бюджету пов'язана з реалізацією податкової політики в бюджетному процесі, зокрема функціонуванням податкової системи в цілому та справлянням податків і зборів з фізичних осіб та юридичні особи. В контексті реалізації державної бюджетної політики виникнення відхилень у дохідній частині бюджету зумовлено низькою якістю планування, що спостерігається в організації державних фінансів протягом останніх років.

Тому актуальним є питання посилення ролі планування в бюджетуванні та реалізації планування в умовах бюджетної децентралізації [40]. Важливим чинником формування показників реального доходу є відповідність і узгодженість розрахункового доходу з показниками соціально-економічного розвитку держави. Нереальність прогнозованих макроекономічних показників, їх нестабільність та неодноразова зміна при складанні та затвердженні державного бюджету не забезпечують розрахунок конкретних обсягів надходжень джерел, що не дає змоги ефективно їх реалізувати [36].

Рівень виконання планових показників надходжень до бюджету та легалізація «тіньових» надходжень свідчать про ефективність діючої податкової системи, а

також результативність реалізації фінансової політики держави в цілому. В умовах сталого розвитку держави та реалізації процесів бюджетної децентралізації ефективна податкова система забезпечує стійку мобілізацію та зростання доходів бюджету. Державна політика щодо регулювання податкового навантаження, особливо в період бюджетної реформи та створення демократичних засад суспільного розвитку, має бути гнучкою та систематичною, що сприятиме поступовому зростанню доходів державного бюджету та їх оптимізації. структури економіки внаслідок блокування розширення «тіньового» сектору [28].

Альтернативним шляхом збільшення бюджетних коштів є розширення переліку податкових, неподаткових та інших надходжень із застосуванням єдиного підходу до їх управління та підвищення податкових ставок за відсутності пільгового оподаткування для забезпечення їх сталої потреби. Реформування державних фінансів має бути спрямоване на забезпечення стабільних тенденцій зростання доходів державного бюджету за рахунок: - прийняття ефективного та дієвого бюджетного та податкового законодавства, забезпечення його стабільності та правильного трактування; - проведення інвентаризації існуючих пільг та пільгових режимів відповідно до сучасних реалій розвитку держави; - регулювання доходів фізичних та юридичних осіб, розширення бази оподаткування за рахунок їх легалізації [19].

Усі фактори, що впливають на формування доходів державного бюджету, можна поділити на дві основні групи: економічні та організаційні. До економічних факторів належать склад і структура доходів бюджету, зміна ставок податків, зміна об'єктів оподаткування. До організаційних факторів належать стабільність податкової системи, податкова культура, організація взаєморозрахунків у господарстві, порядок розрахунків, відповідальність за несвоєчасну сплату податкових, неподаткових та інших платежів. Для належного виконання дохідної частини державного бюджету оптимальним є використання непрямих методів зовнішнього та внутрішнього фінансового контролю. Це сприяє ефективній боротьбі

з оподаткуванням доходів з боку контролюючих органів. Використання цього методу сприяє захисту інтересів суб'єктів, які не уникають оподаткування, а також уникненню злісної конкуренції тіньових структур.

На сучасному етапі бюджетної децентралізації головним є реалізація стратегічних цілей і завдань щодо формування дохідної бази бюджетів різних рівнів бюджетної системи. Це запорука побудови демократичного суспільства та забезпечення фінансової самодостатності держави та регіонів для досягнення необхідного рівня добробуту населення.

Виходячи з викладеного, для забезпечення зростання доходів державного бюджету необхідно:

- спрямовувати всі зусилля на збільшення ВВП, збільшення доходів фізичних і юридичних осіб, забезпечення зайнятості населення;
- протидіяти розвитку тіньової економіки;
- створення рівних правових вимог до оподаткування вітчизняних та іноземних підприємців, які є платниками податків;
- створення належних економічних і правових умов для діяльності всіх суб'єктів господарювання держави для стимулювання їх платежів до бюджету;
- впровадження ефективних методів державного фінансового контролю за правильною та своєчасною сплатою податкових платежів фізичними та юридичними особами, вжиття заходів щодо недопущення порушень чинного законодавства;
- пошук альтернативних джерел надходжень до державного бюджету;
- посилення інвестиційної частини бюджетів.

Застосування планування та прогнозування бюджетних показників на середньо- та довгострокову перспективу повинно залишатися обов'язковим як важливих складових системи регулювання соціально-економічного розвитку держави.

ВИСНОВКИ

Дослідивши світовий досвід бюджетного планування та можливості його впровадження в Україні, були зроблені наступні висновки:

1. Розглянувши сутність та поняття бюджетного планування, було виявлено, що бюджетне планування включає такі етапи бюджетного процесу, як створення проектів бюджетів, їх розгляд і затвердження. У сучасній науковій літературі бюджетне планування розглядається під різними кутами зору, що інколи призводить до дискусії щодо визначення цього поняття, його ознак та сфери застосування.

2. Визначивши нормативно-правове регулювання бюджетного планування в світовій практиці, можна дійти висновку, що суттєвим недоліком сучасного стану правового регулювання бюджетного контролю в Україні є відсутність стабільного та систематизованого бюджетного законодавства.

3. При дослідженні показників та індикаторів визначення бюджетного планування був наведений алгоритм їх розрахунку, який забезпечує факторний аналіз для визначення впливу економічних та стимулюючих факторів на дефіцит бюджету, розрахунок залишку статей бюджету з використанням екстраполяції з урахуванням інфляції, розрахунок фактичного дефіциту бюджету, розробку пропозицій щодо зменшення розміру дефіциту бюджету та коригування розрахункових статей дохідної та видаткової складових бюджету.

4. При проведенні аналізу організації бюджетного планування у зарубіжних країнах було виявлено, що залежно від соціально-економічної та політичної ситуації та розробленої стратегії соціально-економічного розвитку країни бюджетна політика може забезпечувати різний ступінь перерозподілу ВВП. Однак у зв'язку з погіршенням демографічної ситуації, старінням населення та збільшенням тривалості життя можна однозначно довести високу соціальну спрямованість бюджетів досліджуваних країн.

5. Охарактеризувавши проблеми та недоліки застосування бюджетного планування в Україні, можна побачити, що запровадження середньо- та довгострокового бюджетного планування дозволяє планувати та реалізовувати великі проекти з терміном реалізації, що перевищує межі одного бюджетного періоду.

6. Дослідивши зарубіжний досвід бюджетного планування України та можливості його застосування до вітчизняної практики, можна виділити наступне. Метою програмно-цільового методу бюджетування є забезпечення використання державних коштів на надання державою конкретних послуг. Програмно-цільовий метод дозволяє чітко розставляти пріоритети у фіскальних межах, отримувати від громадян інформацію про рівень послуг, що надаються. Кожна країна має свої особливості впровадження програмно-цільової системи бюджетування, а ряд методів і принципів є загальними. Як інструмент публічної підзвітності органів державного управління використовується система показників бюджетної ефективності та результативності. Встановлена система бюджетних показників слугує інструментом підзвітності органів державної влади населенню країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврамченко К. Макроекономічна стабілізація чи економічне зростання? У пошуках оптимального шляху. URL: http://gazeta.dt.ua/energy_market/makroekonomichna-stabilizaciya-chi-ekonomichnezrostannya-u-poshukah-optimalnogo-shlyahu-htm1 (Дата звернення 20.05. 2023)
2. Базика С.К. Бюджетне планування як інструмент фінансового управління. Інвестиції: практика і досвід. 2018. № 8. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2018/23.pdf (Дата звернення 20.05. 2023)
3. Давиденко Н.М., Горобчук М.В. Середньострокове планування у поліпшенні бюджетної політики в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. №8. URL: http://www.irbinbuvgov.ua/cgi-bin/irbis_nbuvgov/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmgu_eim_2019_38_8.pdf (Дата звернення 10.05. 2023)
4. Економічна статистика / Макроекономічна статистика / Тенденції ділової активності// Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (Дата звернення 10.05. 2023)
5. Дем'янюк А.В. Бюджетне планування та прогнозування: сучасний стан та перспективи здійснення. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 48-3. С. 58–62.
6. Дулік Т. О. Вектори розвитку сучасної фіскальної політики України. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. №2. С. 117–115.
7. Дубина М. Упровадження та реалізація системи середньотермінового бюджетного планування в Україні: досвід Німеччини. *Галицький економічний вісник*. 2020. Т. 66. № 5. С. 78–92.

8. Єфименко Т.І., Гасанов С.С., Богдан І.В. Видатки державного бюджету на вищу освіту: структурні зміни та проблема формульного розподілу. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. 2018. Спецвипуск. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/10114> (Дата звернення 15.05. 2023)
9. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/80-19> (Дата звернення 16.05. 2023)
10. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25.12.2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19> (Дата звернення 16.05. 2023)
11. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21.12.2016 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (Дата звернення 16.05. 2023)
12. Закон України „Про Державний бюджет України на 2018 рік” від 21.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (Дата звернення 16.05. 2023)
13. Закон України „Про Державний бюджет України на 2019 рік” від 21.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (Дата звернення 16.05. 2023)
14. Закон України „Про Державний бюджет України на 2020 рік” від 21.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20> (Дата звернення 17.05. 2023)
15. Кудряшов В.П. Застосування фіскальних правил у бюджетному плануванні. *Фінанси України*. 2020. № 6. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4721 (Дата звернення 16.05. 2023)
16. Латковський П.П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні: монографія. Чернівці: Технодрук, 2019. 268 с

17. Мацедонська Н.В. Світовий досвід бюджетного планування та його впровадження в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. № 19. URL: <http://globanational.in.ua/archive/192017/80.pdf> (Дата звернення 17.05. 2023)

18. Мельник О.П. Бюджетне планування: новації та перспективи. *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки: зб. тез доповідей Міжн. наук.практ. конф., 24 листоп. 2017 р. Держ. фіскальна служба України, Унт держ. фіскальної служби України, Навчальнонауковий інститут права та ін. Вінниця: ТОВ "Нілан ЛТД", 2017. С. 285—287.*

19. Мельничук Н.Ю. Реалії бюджетного планування в Україні в останні роки. *Вісник ОНУ ім. Мечникова*. 2019. № 4. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vonu_econ_2019_24_4_27.pdf (Дата звернення 19.05. 2023)

20. Павлюк К.В., Шапоренко О.О. Розвиток середньострокового бюджетного планування в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2018_9_5 (Дата звернення 19.05. 2023)

21. Посаднева О.М., Рибіцка Я.М. Проблематика бюджетного планування в умовах макроеконо-мічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 36. С. 123–129.

22. Проект Постанови про Основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 роки. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62047 (Дата звернення 18.05. 2023)

23. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньостроково-го бюджетного планування: Закон України від 6 грудня 2018 року No 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Дата звернення 17.05. 2023)

24. Сенік О. Підтримання збалансованості Державного бюджету України в умовах його дефіцитності. *Науковий блог НаУ «Острозька Академія»* – 2015.: URL: <http://naub.oa.edu.ua/2015> (Дата звернення 23.05. 2023)
25. Сучасні проблеми менеджменту: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2019. 150 с
26. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні. Вісник КНТЕУ. 2018. № 2. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vknteu_2018_2_3.pdf (Дата звернення 19.05. 2023)
27. Тулай О. І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність: монограф. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 416 с.
28. Шабельник Ю.С. Сутність та значення бюджетного планування та необхідність подовження його часового горизонту в сучасних умовах. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2017. №2. URL: <http://www.irbinbuv.gov.ua/cgibin/D=> (Дата звернення 19.05. 2023)
29. Паказники економічного розвитку. Фінансовий портал «Міністерство фінансів України» URL: <http://index.minfi.com.ua/index/> (Дата звернення 20.05. 2023)
30. Program budgeting is on the reform Agenda across Europe and Central Asia. - URL : <http://blog-pfm.imf.org>. (Дата звернення 19.05. 2023)
31. Program classification for performance-based budgeting: how to structure budgets to enable the use of evidence. - URL : <https://ieg.worldbankgroup.org>. (Дата звернення 19.05. 2023)
32. Medium term budgetary framework (MTBF). Finance Department Government of Sindh. - URL: <https://finance.gos.pk/Home/Download?path=Budget%5CMTBF%5CMTBF%20Conceptu>

al%20Note%20%28updated%20%26%20refined%20version%29.pdf (Дата звернення
21.05. 2023)